

BAYBURTLU HALK ŞAİRİ İMDAT SANCAR'DAN DERLENEN
HİKÂYELİ TÜRKÜLER
FOLK SONGS WITH A STORY COMPILED FROM THE MINSTREL
FROM BAYBURT, İMDAT SANCAR

NİHANGÜL DAŞTAN

Araş. Gör. Dr. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Res. Assist. Dr. Atatürk University, Faculty of Letter, Department of Turkish Language and Literature
ngdastan@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-2966-9045>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-63, Eylül-September 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-*Received Date* : 24.07.2018

Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 11.09.2018

Sayfa-*Pages* : 305-323

 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3998>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate®

BAYBURTLU HALK ŞAİRİ İMDAT SANCAR'DAN DERLENEN
HİKÂYELİ TÜRKÜLER
FOLK SONGS WITH A STORY COMPILED FROM THE MINSTREL
FROM BAYBURT, İMDAT SANCAR

NİHANGÜL DAŞTAN

Öz

Halk bilimi, bir toplumun maddi ve manevi kültürüne ait birikimini bilimsel yöntemlerle derleyen, tasnif eden ve inceleyen bilim dalıdır. Halk müziği de halk biliminin incelediği kültürel ürünlerden biridir. Halk müziği incelemeleri, müzik aletleri, müzik terimleri, müzik türleri, türküler gibi pek çok konuyu ele alır.

Türküler, ait olduğu toplumun acı, keder, neşe, hasret gibi tüm duygularının sözlü ve ezgili ifadesidir. Türkiye’de resmi olarak ilk türkü derleme faaliyetleri 20. yüzyılın başlarında yapılmaya başlamıştır. Bu çalışma, Bayburt’un Aydıntepe ilçesi Çayırköprü köyünde ikamet eden ve belleğinde çok sayıda masal, halk hikâyesi ve şiir bulunan İmdat Sancar’dan derlenen mahalli türkülerini ele alacaktır. Bu türkülerin bir özelliği de hikâyeli türküler olmalarıdır. Çalışmada türkülerin ve hikâyelerinin metinleri verilmiş, bu türkülerin şekil özellikleri incelenmiş, varyantı olan türküler tespit edilmiş ve türküler notaya aktarılmıştır.

Sonuç olarak tespit edilen türkülerin, bölgenin sözlü tarihini kuşaktan kuşağa aktardıkları, türkülerin ağıt türünde olduğu, şeklen çeşitlilik arz ettiği, vezin olarak çoğunlukla 6+5=11’li hece kalıbının kullanıldığı, İmdat Sancar’ın da mahalli kültürün ulusal düzeyde aktarılmasında önemli bir role sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: halk şairi, hikâyeli türkü, Bayburt, İmdat Sancar

Abstract

Folklore is a science that compiles, classifies and examines the accumulation of a society’s material and spiritual cultures by scientific methods. Folk music is one of the cultural products that is examined by the folklore. The folk music studies addresses many concepts such as musical instruments, musical terms, musical genres, and folk songs.

Folk songs are verbal and melodic expressions of all feelings of the society to which they belong such as pain, sorrow, joy, and longing. Officially the first folk song compilation activities in Turkey began in the early 20th century. This study will examine local folk songs compiled from İmdat Sancar who resides in Çayırköprü village and has many stories, folk stories and poems in his memory. One characteristic of these folk songs is that they have a story. In this work, the texts of folk songs and their stories are provided, the structural features of these folk songs were studied, folk songs with variations were identified and folk songs were transferred to musical notes.

As a result, it was found that the folk songs identified have the function of carrying the oral history of the region, that the folk songs are predominantly lyrical, and the structural characteristics varied. The folk songs mostly used 6 + 5 = 11 syllabic measure and İmdat Sancar has an important place in the transfer of regional cultures.

Key Words: minstrel, folk songs with a story, Bayburt, İmdat Sancar

Giriş

Halk bilimi, bir toplumun maddi ve manevi kültürel ürünlerini derleyen, tasnif eden, inceleyen bilim dalıdır. Halk biliminin inceleme alanı, belirli bir bölgede yaşayan halkın beşeri ve ekonomik yapısı, bölgenin fiziki ve tarihi çevresi, sosyal yapısı, inançları, mimari yapısı, el sanatları, mutfağı, giyim-kuşam özellikleri, halk hekimliği, müziği ve sözlü edebiyatı gibi her türlü kültürel unsurlarını kapsamaktadır. Bunlar arasında müzik ile ilgili çalışmalar müzikle ilgili terimleri, müzik türleri ve özelliklerini, türkülerini, müzik aletlerini vb. araştırır (Çobanoğlu 2005: 60). Halk bilimi ile ilgili tüm çalışmalarda olduğu gibi halk müziği de incelenirken yapılacak derleme çalışması önemlidir. Bu çalışmada Bayburt'un Aydıntepe ilçesi Çayırköprü köyünden tarafımızca derlenen hikâyeli türküler halk bilimi açısından incelenecektir.

Türk halk müziği ile ilgili derleme çalışmalarında Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk resmi musiki mektebi olan Darü'l-elhan'ın özel bir yeri vardır. 17. ve 18. yüzyıllarda Ali Ufki Bey ve Kantemiroğlu'nun nota yazıları sayesinde müzikal eserlerin kâğıda dökülmesiyle başlayan ve 20. yüzyıla kadar bazı yerli ve yabancı müzikolog ve Türkologun kişisel derlemeleri ile devam eden çalışmalar, türkülerin ilk örnekleri olarak kabul edilir. Türkiye'de müzik folklorunun öneminden ve bu ürünlerin bir an önce derlenmesi gerektiğinden ilk bahseden Musa Süreyya olmuştur. Bu süreçte içerisinde Halka Doğru, Yeni Mecmua, Türk Yurdu Mecmuası'nın bulunduğu basın yayın organları, konuya dikkat çekilmesini sağlamıştır (Fevzi 2015: 830-832). Darü'l-elhan, Ankara Devlet Konservatuvarı, Türk Halk Bilgisi Derneği, Türk Folklor Derneği, Halkevleri ve TRT gibi kurum ve kuruluşlar, Türk halk müziği derlemelerinde son derece önemli yere sahiptir. Son yıllarda Türk halk bilimi alanında, aralarında Ali Yakıcı, Salahattin Bekki, Merdan Güven gibi önemli isimlerin bulunduğu araştırmacıların Türk halk müziği ile ilgili önemli çalışmalar hazırladığı görülmektedir. Bu çalışmalarda hem derlemeler yapılmış hem de derlenen metinler halk bilimi açısından değerlendirilmiştir. Bu tür çalışmaların pek çoğu aynı zamanda sözlü tarih ve folklor arasındaki kuvvetli bağa hizmet etmektedir. Sözlü tarih kapsamında değerlendirilen malzemeler, kendine farklı edebi türler içerisinde yer bulabilir (Ersoy 2009: 42). Belli ezgi ile söylenen ağıt, türküler, destan vb. türler de sözlü tarih için önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

2017 yılının Haziran ve Temmuz aylarında Bayburt ili Aydıntepe İlçesi Çayırköprü köyünde ikamet eden İmdat Sancar'dan yapılan derlemede, bir kısmı bu bölgeye ait olaylar üzerine yakılan diğer bir kısmı da bilinen hikâyeli türkülerin varyantları olmak üzere yedi adet hikâyeli türküler tarafımızca tespit edilmiştir. Çalışmada türkülerin metinleri verilmiş, bunlar üzerinde kısa değerlendirmeler yapılmış ve ezgileri notaya dökülmüştür. Bu çalışma, bugün Bayburt'ta yaşamakta olan hikâyeli türkülerin geleceğinin kaybolmadan kayıt altına alınmasını, incelenmesini, duyurulmasını, yeni çalışmalara kapı açacağı düşünülerek müzik folkloru malzemesini Türkolog ve müzikologların dikkatine sunulmasını ve notaya geçirilmesi suretiyle derlenen malzemenin ezgilerinin yaşatılmasını amaç edinmektedir.

1. İmdat Sancar

Makalenin kaynak kişisi İmdat Sancar, 1955 tarihinde Bayburt ili Aydıntepe İlçesi Çayırköprü (eski adıyla Vağında) köyünde dünyaya gelmiştir. İlkokulu Çayırköprü'de

okuduktan sonra eğitimine devam etmemiştir. Bugün doğduğu köyde rençberlik yaparak hayatına devam etmektedir. Eşini 2014 yılında kaybeden İmdat Sancar'ın 7 çocuğu vardır.

Sancar, saz çalamamakla birlikte âşıklık istidadına sahiptir. Belleğinde pek çok masal, halk hikâyesi ve türkü bulunmaktadır. Bunların yanında kendisinin meydana getirdiği şiirler ve türküler de vardır. İrticalen şiir söyleme yeteneğine de sahip olan Sancar, bir ustanın yanında yetişmemiş olmakla birlikte bu konuda kendi kendini geliştirmiştir. Kendisine ait şiir ve türkülerde Âşık İmdat mahlasını kullanmaktadır. Bayburt ilinde tanınan bir isim olan Sancar, belleğindeki halk edebiyatı numunelerini çoğunlukla ninesinden öğrendiğini ifade etmiştir.

Son yıllarda teknolojik kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, Sancar'ın bildiği halk edebiyatı numunelerinin icra sıklığını etkilemiştir. Bunların bir kısmını unutmuş, bir kısmını da eksik hatırlamaktadır. Bununla beraber yaklaşık son on yıldır teknolojinin iletişim imkânlarından faydalanılarak İmdat Sancar'ın birkaç türküsü, Youtube'a yüklenmiştir. Bugün ikincil sözlü kültür ortamı olarak değerlendirilen elektronik ortamda bu verimlerin paylaşılması, geniş kitlelere ulaşabilme açısından olumlu bir adımdır. Ancak bu videolarda türkülerin hikâyelerine yer verilmemiştir. Sancar'ın net olarak hatırladığı halk edebiyatı numunelerinden hikâyeli türkülerin, kaybolmadan derlenmesi ve yayınlanmasının faydalı olacağı kanaatini taşıyoruz. Söz konusu metinlerin hikâye kısımları standart Türkiye Türkçesi ile türkü metinleri ise yöresel ağız özellikleri muhafaza edilerek verilmesi tercih edilmiştir.

2. Türkü Metinleri

İmdat Sancar, “Kânli degirmende vurdular beni” mısrası ile başlayan türküyü ve hikâyesini ninesinden öğrenmiş ve zaman içinde türküyü kendisinden parçalar katmıştır. Bu türkünün ilk bendinin sözleri, Neriman Tüfekçi'nin Mehmet Şaban Atakan'dan derlediği Erzurum yöresine ait bir türkü olan “Değirmenin Başında Vurdular Beni” isimli türküyü benzetmektedir¹.

“Kânli degirmende vurdular beni” türküsünün bentleri iki mısradan oluşmaktadır. Bu türkünün bağlantısı yoktur. Türkünün kafiyeye şeması aa/aa/bb/cc/dd/dd şeklinde, vezni 6+5=11 hecelidir. İlk mısra bir kez, dördüncü mısra ve onuncu mısralar üç kez, diğerleri ikişer kez tekrar edilir.

İmdat Sancar, türkünün hikâyesini şu şekilde aktarır: Kân² köyündeki değirmende sıra kavgası olur. Başka bir köyden gelen kişiye Kânlılar sıra vermek istemezler. Bu nedenle aralarında kavgâ çıkar ve başka köyden gelen adam değirmende öldürülür.

Kânli degirmende vurdular beni
Tütünli yağlığa³ sardılar beni

¹ “Değirmenin başında vurdular beni

Kırlı tütünlûge sardılar beni

Vurma Ragıp vurma nar danesiyem

Anamın babamın birdanesiyem” (Tuna, 2001, 206).

² Yeni adı Arslandede köyüdür.

³ Yağlık: Mendil, peşkir, bez parçası.

*Unluğun daşına goydum başımı
İki arhadaşa verdim leşimi*

*Kürdün evleri de galadur gala
Torunum İsmail hayfım⁴ ala*

*Etme Memmed etme ben murad almam
Üç beş god⁵ arpaya ben daha ganmam*

*Âşık İmdat der ki yaram derine
Haber verin sona gelen geline*

İmdat Sancar'dan derlenen ikinci türkü, sevip de kavuşamama konusu üzerine kuruludur. Sancar, bu türküyü ve hikâyesini de ninesinden öğrenmiştir. Bu türkünün bentleri iki, bağlantıları bir mısradan oluşmaktadır. Sadece birinci bendin ardından gelen bağlantı iki kez tekrar edilir. İkinci tekrarda "bekledim" yerine "bekledik" sözcüğü getirilir. Türkünün kafiye şeması aab/ccb/ddb... şeklindedir. İlk mısradaki hece sayısı 5+5=10, üçüncü bentte 6+4=10, diğer tüm mısralarda 6+5=11 şeklindedir.

Vağında köyünde Gülhanım ismindeki bir kızı, Mehmet adında bir delikanlı ister. Ne kadar dünürücü gidilse de kızı Mehmet'e vermezler. Mehmet, arkadaşı Halim ile birlikte kızı kaçırmaya karar verir. Hünkâr ismindeki bir tanıdıklarının bu çifte sağdıçlık yapacağı dahi planlanmıştır. Ancak planlarını hayata geçiremeden seferberliğe giden Mehmet, Rus ordusu tarafından esir edilir. Gülhanım'ı, Bayburt merkezde yaşayan başka biriyle evlendirirler. Bu türkü, Mehmet'in ağzından sevdiğine yakılmıştır:

*Evimden çıhtım arhadaş Helim
Belinde lüverim⁶ gamada⁷ elim
Behledim behledim gelmir Gülhanım
Behledik behledik gelmir Gülhanım*

*Bir içlik yapturdum ilikler tamam
Düğmelere geldim o da mi yalan
Behledik behledik gelmir Gülhanım*

*Memmed'in püsküli bi dal ipek
Beş ehmek doğradık ürmesin köpek
Behledik behledik gelmir Gülhanım*

⁴ Hayf: Öç.

⁵ God: Tahıl ölçmek için kullanılan bir çeşit kap.

⁶ Lüver: Tabanca.

⁷ Kama.

*Evlerinin öni mehtepli⁸ cami
Gülhanım'ın boyi galenfir⁹ dali
Behledik behledik gelmez Gülhanım*

*Açıldı gapılar gelen Memmed'im
İskemli atturdum otur Memmed'im
Behledik behledik gelmir Gülhanım*

*Ellere gondura bize de papuç
Hünkâr olacahti bizlere sağduç
Behledik behledik gelmez Gülhanım*

İmdat Sancar'dan derlenen “Yar başına bağlamış sarı leçeği” mısraıyla başlayan türkü, Aşık Sümmani'nin bir geline söylemiş olduğu “Narman kazasında” isimli şiirinin bir varyantıdır. İki şiir ortak ezgi, nakarat ve benzer bir hikâye yapısına sahiptir¹⁰. İmdat Sancar, Bayburt'ta yaşanmış veya yaşanmış olduğu düşünülen bir olay üzerine yazdığı şiiri ile bilinen bir türkünün ezgisini birleştirmiştir.

“Yar başına bağlamış sarı leçeği” mısraıyla başlayan türkünün bent sayıları düzensizdir. Her bendin ilk mısraı bazen aynı kelimelerle bazen de bazı sözleri değişerek tekrar eder. İcra şekli ve türkünün ezgisi hareketli ve eğlencelidir. Bu türkünün hikâyesi, kıtalar arasında verilen açıklamalar şeklindedir. Türkünün hemen her kıtası, hikâyenin gelişimi ile birlikte ilerler. Türkünün bağlantıları üç mısradan oluşmaktadır. Son bentteki bağlantı, tek mısradan oluşur ve diğerlerinden farklıdır. Bu nedenle türkünün kafiye şemasında birlik yoktur: aaaabcc/dddbcc/eeebcc/ffgg. Hece sayısı ilk mısradan 7+5=12, diğerlerinde 6+5=11 şeklindedir.

İmdat Sancar'ın aktardığı türkü ve hikâyesi şöyledir: Seferberlik bittikten sonra terhis olup memleketine dönen askerlerden Zihni Helfe, Adil Helfe¹¹, Hakif Dede, Şükrü Onbaşı Kop Dağını çıkmaya başlarlar. Bir yol kenarında orakla tarla biçen bir kadın görürler. O dönemler yokluk zamanları. Askerlerin ayaklarında yok başlarında yok, karınları aç! Askerler “Bu kadında ekmek vardır. İsteyelim de bir parça midemize vuralım”

⁸ Mehtep: Mektep.

⁹ Galenfir: Karanfil.

¹⁰ Bu türkünün hikâyesi şöyledir: Yolu Narman'ın Orcuk köyüne düşen Sümmani, köyün girişindeki birkaç adamdan su ister ancak adamlar suları olmadığını söyler. Biraz daha ilerleyen Sümmani'yi tarlada çalışan hanımlardan biri tanır ve aç-susuz olduğunu düşünerek Sümmani'ye tarlada çalışan yeni evlenmiş sağır ve dilsiz bir gelin ile su, yoğurt ve ekmek yollar. Suyu içen Sümmani, geline ismini, kimin nesi olduğunu sorar ancak gelin Sümmani'nin dediklerini anlamadığı için yüzünü çevirir. Gelinin hareketlerinden onun dilsiz olduğunu anlayan Sümmani ona bu koşmayı söyler:

“Narman kazasında Orcuk yolunda

Ben bir gelin gördüm orak elinde

Nutuğu yok şu gelinin dilinde

Sordum allı gelin kimin yarısın

Salladı başını döndü bir yana

Sanarsın güneştir çalar her yana...” (Erkal 2015: 32; 222).

¹¹ Helfe: Halife, kalfa.

düşüncesiyle tarlaya yaklaşırlar. Tarlanın tumbundan¹² kadına bacım, gelinim, yengem diye hitap ederler ancak kadından ses çıkmaz. Kendi aralarında “Ne nursuz bir kadımmış bu! Var ya da yok diye bir cevap ver bari” diye söylerler. Kadın bu sırada askerlere doğru dönüp bakınca kadının ne kadar çirkin olduğu ortaya çıkar. Askerler kendi aralarında “bu kadını övelim belki bize ekmek vermeye razı olur” düşüncesiyle başlarlar türkü söylemeye:

*Yar başına bağlamış sarı leçeği¹³
Gız başına örtmüş sarı leçeği
Zanarsan ki garşi dağın çiçeği
Gamiştir barmağı sedef dırnağı
Sallandıhça oynar her bir oynacağı¹⁴
Dedim alli gelin kimin yarısan
Salladi başını döndi kenara
Sanarsan güneştir (amman amman amman amman) çalar her yana*

Türküyü söylerler ancak kadından ses çıkmaz. Zihni Helfe’ye diğer asker arkadaşları “Bir türkü daha söyleyelim belki bu kez verir” derler ve yeniden söylemeye başlarlar:

*Bayburt’a girmeden gırıldı mazi¹⁵
Bayburt’a girmeden gırıldı mazi
Aman arhadaşlar getirin sazi
Dilim dönür sorum sen kimin gızı
Yanahlar möhrelî¹⁶ gözler sürmeli
Dedim alli gelin kimin yarısan
Salladi başını döndi kenara
Sanarsan güneştir (amman amman amman amman) çalar her yana*

Türküden sonra kadından yine ses seda çıkmaz.

*Bayburt gazasında Hard¹⁷ ovasında
Bayburt gazasında Hard ovasında
Ben bir gelin gördüm Şur¹⁸ yaylasında
Dönerken ağladı tam mayasında
Dedim alli gelin kimin yarısan
Salladi başını döndi kenara
Sanarsan güneştir (amman amman amman amman) çalar her yana
Nasıl gıymış yollamışlar tarliya
Nasıl gıymış yollamışlar tarliya*

¹² Tump: Toprak yığını, tümsek. 2.İki tarlayı ya da evlekleri bir birinden ayırmaya yarayan toprak set.

¹³ Leçek: Baş örtüsü, yün atkı.

¹⁴ Oynak: Eklem.

¹⁵ Mazi: Kağrı ve arabalarda iki tekerleği birbirine bağlayan ağaç dingil.

¹⁶ Möhrelî: Mühürlü

¹⁷ Hart: Bayburt’un ilçesi. Yeni adı Aydıntepe’dir.

¹⁸ Şur: Trabzon’un Çaykara ilçesine bağlı eski adıyla Şur/Siros yeni adıyla Şahinkaya köyü yaylasının adı.

*Gelin senin işin galdi Mevliya
Dönerken ağladı saçları güzel
Dön yavrum dön dön dön gerdani güzel.*

Yine ekme gelmez. “Ola diyler belki laldur!”. Zihni Hefle karnını ovalayarak işaret edince kadının hem işitme hem de konuşma engelli olduğu anlaşılır. Kadın, askerlerin söylediği türkülerin hiçbirini duymamıştır. Askerlerin işaretlerinden aç olduklarını anlatan kadın hemen “purnat”ın¹⁹ altından koşar, “gudu”sunu²⁰ alır gelir, askerlere yemeleri için “kazıntı”²¹, “gudul”²² verir.

“Kutladım hamuri yahtım tanduri” mısraıyla başlayan dördüncü türkü, Bayburt’un bir köyünde ekme pişirirken tandıra düşüp hayatını kaybeden bir gelin için İmdat Sancar tarafından yakılmıştır. Türkünün bentleri dört mısradan oluşmuştur. Kafîye düzeni aaab/cccb/dddb/eeeb... şeklindedir. Türkünün mısraları arasında vezin ölçüsü açısından birlik yoktur. Türküde, hece vezninin 7+5, 6+5, 5+5, 5+6 gibi pek çok durağı kullanılmıştır. Ancak genel olarak 6+5=11 vezni ağırlıktadır.

Bir ağıt niteliğini taşıyan bu türküde olay, gelinin ağzından anlatılır. Sancar’ın söylediği şekliyle türkü ve hikâyesi şöyledir:

Aslen Havnuslu²³ olup Konursu²⁴ köyüne gelin gitmiş olan bir kadın vardır. Konursu’nun Göybeler mahallesinde ikamet etmektedir. Bu kadın bir gün ekme pişirmek için tandırı yakar. Tandırda sadece beş ekme pişirebilmiştir. Altıncıyı yapıştırırken yanan tandırın içine düşer ve can verir.

*Kutladım²⁵ hamuri yahtım tanduri
Sağa sola dönderemem boynumi
Ben ne bilüm felek neyler sonumi
Yandi gavruldi o haci hanım*

*Tandurun şurtuna²⁶ goydum elimi
Daha doğrudamam ana belimi, ana belimi
Orada yaktım iki elimi
Yandi gavruldi o haci hanım*

¹⁹ Purnat: Orakla ekin biçilirken ellik yardımıyla kol üstünde biriktirilen deste, demet, tutam.

²⁰ Gudu: Küçük boyda bir tür güveç.

²¹ Kazıntı: Ketenin hamurundan yapılan ve arasına iç konulmayan kete çeşidi.

²² Gudul: Mısır unundan yapılmış ekme.

²³ Havnus: Yeni adı Sarımeşe olan Bayburt’un bir köyü.

²⁴ Konursu: Bayburt’un bir köyü.

²⁵ Kutla-, kuntla-: Hamur ekşidikten/mayalandıktan sonra küçük eşit parçalara bölmek ve yuvarlamak.

²⁶ Şurt: Tandırın üst kıyısı.

*Küvlenin²⁷ daşında galdı saçlarım
Kavrulir dökülir ana gaşlarım, ana gaşlarım
Yumah yumah yaniy siyah saçlarım
Yandı gavruldi o haci hanım*

*Havnus gızıyam G'orsu'da erdeyem
Sorarsalar beni Göybelerdeyem, Göybelerdeyem
Yanir gavruliyam nasıl ederem
Yandı gavruldi o haci hanım*

*Saleh'in evleri tecir²⁸ terehtür²⁹
Tanduri yahtuğum yer kirli merehtür³⁰, kirli merehtür
Cevdet'nen Cemile daha bebehtür
Yandı gavruldi o haci hanım*

*Töhtüler soyuh suyi ciğer haşlandı
Tohtor tedaviya geç mi başladı, geç mi başladı
Nefes aldihça içim haşlandı
Yandı gavruldi o haci hanım*

*İlhan'a söyleyin motori sürsün
Son bir kez daha halımı görsün, halımı görsün
Benim nebalımı³¹ Goorsu versin
Yandı gavruldi o haci hanım*

*Aşığ İmdat barmahların bağlasın
İki beyit deyip beni ağlasın beni ağlasın
Benim ahım Goorsiya galmasın
Yandı gavruldi o haci hanım*

İmdat Sancar'ın ninesinin tanık olduğu bir olay üzerine söylenmiş olan “Böyle bilsem su ayırımına gelmezdim” mısraıyla başlayan beşinci türkünün ilk iki bendi iki, diğer bentler üç, bağlantısı ikişer mısradan oluşur. Türkünün kafiye şeması aabb/ccbb/dddbb/eeebb/fffbb şeklindedir. Vezni birkaç mısrada bozuk olan türkünün genelinde 6+5=11 kalıbı kullanılmıştır.

İmdat Sancar, türkünün hikâyesini şu şekilde anlatır: Hamdi isminde bir delikanlı ile Zele isimindeki kız nişanlıdır. İmdat Sancar'ın ninesiyle (nine Mamolar soyundandır) ninesinin amcası Abdullah ve onun eşi bir gün tarladan ekin getirirlerken Hamdi elinde bir

²⁷ Küvle: Tandırın yanında bulunan, tandır ateşinin yanması için hava almasını sağlayan ve baca işlevi gören delik.

²⁸ Tecir: Tereğin alt tarafındaki açık raflara verilen ad.

²⁹ Terek: Mutfak gereçlerinin konulduğu açık raf.

³⁰ Merek: Samanlık.

³¹ Nebal: Vebal.

gorda³² ile bunların karşısına çıkar ve tarlanın suyunu neden kestiklerini sorar. Amca-yeğen suyu kendilerinin kesmediğini söyleseler de inandıramazlar. Hamdi bunlara küfreder. Ailesinin³³ yanında küfredilince Abdullah sinirlenir ve kavgaya etmeye başlarlar. Abdullah dedenin elinde bir fındık çubuğu, belinde de sürekli yanında taşıdığı bir yağlık, bir miktar tuz ve bir çakı vardır. Hamdi, Abdullah'a elindeki gorda ile saldırır. Abdullah, elindeki fındık çubuğu ile kendini korumaya çalışır ancak çubuk paramparça olur. Abdullah, Hamdi'ye vurmaması için çok yalvarır. Söyledikleri kâr etmeyince Abdullah bu kez belindeki çakıyı alıp Hamdi'yi kulak arkasından bıçaklar. Bundan sonra Abdullah "Aruzga"ya³⁴ kaçar. Türkü, Hamdi'nin ağzından tahkiyeleştirilmiştir:

*Böyle bilsem su ayırımına gelmezdim
Mamonun oğlunu düşman bilmezdim
Etmeyin efendim günahdır beni
Vurmayın efendim günahdır beni*

*Sekiz gorda vurdi findih deynege
Gan çırpındıhça ketan köynege
Etmeyin efendim günahdır beni
Vurmayın efendim günahdır beni*

*Yunus ağam atın izden boşandı
Yastuh bulamadi daşa yaslandı
Yağdı çize yağmur vucut islandı
Vurmayın efendim günahdır beni
Vurmayın efendim günahdır beni*

*Vağında 'ynan Kestesi 'nin³⁵ arası
Dohuz yerden vurmuş gorda yarası
Yihildi Yunus 'un bütün binası
Vurmayın efendim günahdır beni
Vurmayın efendim günahdır beni*

*Ferhettin Seyfettin hayif alamaz
Yaram derindendir içten ganamaz
Zeze gıza diyin Mahmut yaramaz
Vurmayın efendim günahdır beni
Vurmayın efendim günahdır beni*

İmdat Sancar, yaşanmış gerçek bir olay hakkında yakılmış olan "Dede Bey dediğin Niv'in alımı" mısraıyla başlayan türküyü hikâyesi ile birlikte ninesinden öğrenmiştir. Bu

³² Gorda: Kılıçtan küçük, bıçaktan büyük kesici alet.

³³ Aile, yöre ağzında eş anlamına gelmektedir.

³⁴ Şimdiki adıyla Gökpınar köyü.

³⁵ Kestesi: Bayburt'a bağlı yeni adı Alıçlık olan köy.

türkünün bentleri iki mısradan oluşmaktadır. İcra esnasında son mısralar tekrar edilmektedir. Türkünün kafiye şeması aa/bb/cc/dd/ee/ff şeklindedir. 6+5=11’li hece ölçüsüyle yazılmıştır.

İmdat Sancar türkünün hikâyesini kısaca şöyle aktarır: Bayburt’un Niv³⁶ beldesinde arazi yüzünden çıkan bir anlaşmazlık sonucu bir kavga olmuş, Kostiklerden Dede Bey öldürülmüştür.

*Dede Bey dediğin Niv’in alımı
Alınan galdurun benim salımı*

*Sabahtan galhtum da bir fincan gahve
Torun Münür’ünen giriştik harbe*

*Sabahtan gahvenin sadesi hoştur
Dede’nin belinde dabança boştur*

*Bir tel çekin İstanbul’da çarşıya
Çift ceneze yatar sudan garşıya*

*Yohari Kırzı’da³⁷ Münise bacım
Cihana yayıldı bu benim acım*

*Bayanım bayanım sari bayanım
Dede Bey vuruldi nasıl dayanım*

Yaşanmış gerçek bir olay üzerine yakılmış olan “Paharımın başı yonmadır daşi” mısrasıyla başlayan son türkünün bentleri üç mısradan oluşmaktadır. Türkünün kafiye şeması aaa/bbb/cc/dd/eee şeklinde, hecesi ise 6+5’lidir.

Sancar, Aydıntepe ilçesinde Hilmi isminde birinin vurulması üzerine bu türkünün yakıldığını ifade etmiş, ancak kişinin ölüm sebebini açıkça anlatmaktan kaçınmıştır.

*Paharımın³⁸ başı, yonmadır³⁹ daşi
Köyneysiz⁴⁰ İsmail işlerin başı
Köyneysiz İsmail işlerin başı*

*Gurbetten geleli gırh gün olmadı
Teze tıraşımın yeri dolmadı
Teze tıraşımın yeri dolmadı*

³⁶ Niv: Yeni adı Arpalı olan belde.

³⁷ Yukarı Kırzı: Bayburt Aydıntepe ilçesine bağlı bir köyün adı.

³⁸ Pahar: Çeşme.

³⁹ Yonma: Yontulmuş, yontma.

⁴⁰ Köynek: Gömlek.

*Hard'ın garıları halgolmuş bakar
Evimin önünden ince su ahar
Mermi girdi amma cigerim yahar*

*Helmi'yi vurdular attılar harğa⁴¹
Başına gonanlar guşunan garğa
Başına gonanlar guşunan garğa*

*Gurbetten gelmişem elbisem teze
Yardım et behen⁴², e günahsız eze
Gelemem ganunan vallaha size*

Sonuç

İmdat Sancar, kültür aktarımı konusunda Vağında köyünde türkü söyleme geleneğinin devam etmesini sağlayan önemli bir isimdir. Saz çalamasa da bir âşık olarak nitelendirilmesinde sakınca yoktur. İmdat Sancar, irticalen şiir söyleme yeteneğine sahiptir. Kendisine ait şiirlerinde “Âşık İmdat” mahlasını kullanır. Belleğinde şiir ve türküden başka halk hikâyesi ve masallar da bulunur. Sancar, âşıklığın en önemli aşamalarından olan usta-çırak ilişkisi içerisinde yetişmesi de ninesinin etkisi ile kendini bu konuda geliştirmiştir.

İmdat Sancar'dan derlenen türkülerden “Yar başına bağlamış sarı leçegi” mısraı ile başlayan türkü ve hikâyesi, Âşık Sümmani'nin “Narman kazasında kazasında Orcuk yolunda” isimli türküsünün bir varyantı olarak değerlendirilmelidir. “Kânli degirmende vurdular beni” mısraıyla başlayan türküde ise “Değirmen başında vurdular beni” isimli türküden esinlenmeler bulunur.

Sancar'ın söylediği türkülerin internet ortamında paylaşıyor olması, onun icra ortamını Vağında köyü, Aydıntepe ilçesi veya Bayburt ili ile sınırlamaktan nispeten kurtarmıştır. Youtube'da paylaşılan videoların izlenme sayısı dikkate alındığında oldukça geniş bir dinleyici kitlesine sahip olduğu da söylenebilir.

Derlenen türkülerin beş tanesi ağıttır. Bu ağıtlar, olayın yaşandığı günlerde yakılmış ve daha sonra diğer bütün folklor mahsulleri gibi ağızdan ağıza yayılarak hikâyeleri ile birlikte bugüne türkü olarak ulaşmıştır. Beş türkünün duygusal durum aktarımı üst düzeydedir. Türkü söylenirken ve hikâyesi anlatılırken, dinleyiciler kolayca anlatının içine girmektedir.

Hem türkü hem hikâye metinlerinde olayı yaşayan gerçek kişilerin adı geçmektedir. Olayların bazıları son 50-60 sene içerisinde gerçekleştiği için kahramanların yakınları hâlâ hayattadır. Bu türküler, olayların sözlü tarihini yansıtır. Olayları yaşayanların yakın akrabalarının hayatta olması nedeniyle, son türkünün hikâyesinin anlatılmasından kaçınılmıştır.

Türkü metinleri içinde yöreye ait sözcükler sıkça kullanılır. Şiirlerin çoğunda vezin ve kıta açısından tam bir uyum bulunmamaktadır. Ancak türküler ezgi ile icra edildiğinde

⁴¹ Hark: Dereden biraz küçük akarsu.

⁴² Behen: Bana.

bu uyumsuzluk fark edilmemektedir. Türkülerin ezgilerinin notaya aktarılması, bu türküleri kaybolmaktan kurtaracağı için son derece önemlidir.

Kaynaklar

- Bekki, Selahattin. (2004). *Baş Yastıkta Göz Yolda-Sivas Türküleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul. (2005). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erkal, Abdulkadir. (2015). *Âşık Sümmani Divanı*. Erzurum: Erzurum Büyükşehir Belediyesi.
- Ersoy, Ruhi. (2009). *Sözlü Tarih Folklor İlişkisi Baraklar Örneği –Disiplinler Arası Bir Yaklaşım Denemesi*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Feyzi, Ahmet. (2015). “Darü’elhan’a Ait Anadolu Halk Şarkıları Defterlerinde Erzurum Türküleri”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 54, 829-856.
- Güven, Merdan. (2009). *Türküler Dile Geldi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Sümbüllü, Hasan Tahsin. (2015). *Âşıkların Telinden Sümmani Türküleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Yakıcı, Ali. (2007). *Halk Şiirinde Türkü-Tanım-Tasnif-İnceleme-Metin*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yöresi:
BAYBURT/Aydıntepe/Çayırköprü

Kaynak Kisi:
İmdat SANCAR

Derleyen:
Nihangül DAŞTAN

Notaya Alan:
Abdulkadir İDE

KÂN'LI DEĞİRMENDE VURDULAR BENİ

Kân li de ğir men de vur du lar be ni tü tün li yağ lı ğa
sar dı lar be ni tü tün li yağ lı ğa sar dı lar be ni
un lu ğun da şı na goy dum ba şı mı goy dum ba şı mı
i ki ar ka da şa ver dim le şı mi
i ki ar ka da şa ver dim le şı mi

2

3

Kürdün evleri de galadur gala
Torunum İsmail hayfım ala
Etme Memmed etme ben murad almam
Üç beş god arpayı ben daha ganmam

Aşık İmdat der ki yaram derine
Haber verin sona gelen geline
Haber verin sona gelen geline
Haber verin sona gelen geline

Yöresi:
BAYBURT/Aydıntepe/Çayırköprü

Kaynak Kişi:
İmdat SANCAR

Derleyen:
Nihangül DAŞTAN

Notaya Alan:
Abdulkadir İDE

GÜLHANIM

E vim den çih tım ar ka daş He lim
be lin de lü ve rim ka ma da e lim
(1)beh le dim beh le di m gel mir gül ha nım
(2)beh le dik beh le di k gel mir gül ha nım

2

Bir içlik yapturdum ilikler tamam
Düğmelere geldim oda mi yalan
Behledim behledim gelmir Gülhanım
Behledik behledik gelmir Gülhanım

3

Memmed'in püsküli bi dal ipek
Beş ehmek doğradık türmesin köpek
Behledim behledim gelmir Gülhanım
Behledik behledik gelmir Gülhanım

4

Evlerinin öni mehtepli cami
Gülhanım'ın boyı gelenfir dali
Behledim behledim gelmir Gülhanım
Behledik behledik gelmir Gülhanım

5

Açıldı gapılar gelen Memmed'im
İskemli atturdum otur Memmed'im
Behledim behledim gelmir Gülhanım
Behledik behledik gelmir Gülhanım

6

Ellerre gundura bize de papuç
Hünkar olacahti bizlere sağduç
Behledim behledim gelmir Gülhanım
Behledik behledik gelmir Gülhanım

Yöresi:
BAYBURT/Aydıntepe/Çayırköprü

Derleyen:
Nihangül DAŞTAN

Kaynak Kişi:
İmdat SANÇAR

Notaya Alan:
Abdulkadir İDE

ALLI GELİN (SÜMMANİ AĞZI)

Serbest

Yar ba şı na bağ la mı ş

Sa rı le çe gi gız ba şı na ört müş sa rı le çe

gi za nar san ki gar şı da ğın çi çe gi ga mış

tır bar ma ğı se def dır na ğı sal lan dır ça

oy nar her bir oy na ğı de dim al li ge lin

ki min ya rı san sal la di ba şı nı dön di ke

na ra sa nar san gü neş tir am

man am man am man ça lar her ya na

Yöresi:
BAYBURT/Aydıntepe/Çayırköprü

Kaynak Kişi:
İmdat SANCAR

Derleyen:
Nihangül DAŞTAN

Notaya Alan:
Abdulkadir İDE

HACİ HANIM

Kut la dım ha mu ri yak tım tan du ri
sa ğa so la dön de re me m boy nu mi
ben ne bü lü m fe lek ney ler so nu mi
yan dı gav rul di o ha ci ha nım

2
Tandurun şurtuna goydum elimi
Daha doğruldama ana belimi
Orada yaktım iki elimi
Yandı gavruldi o Hacı Hanım

3
Küvlenin daşında galdı saçlarım
Gavrulir dökilir ana saçlarım
Yumah yumah yaniy siyah saçların
Yandı gavruldi o Hacı Hanım

4
Havnus gızıyam G'orsu'da erdeyem
Sorsalar beni Göybelerdeyem
Yanir gavruliyam nasıl edere
Yandı gavruldi o Hacı Hanım

8
Aşğ İmdat barmahların bağlasın
İki beyit beni ağlasın
Benim ahım Goorsiya galmasın
Yandı gavruldi o Hacı Hanım

5
Saleh'in evleri tecir terehtür
Tanduri yahduğum yer kirlı merchtür
Cevdet'nen Cemile daha bebehtür
Yandı gavruldi o Hacı Hanım

6
Töhtüler soyuh suyi ciğer haşlandı
Tohtor tedaviya geç mi başladı
Nefes aldıhça içim haşlandı
Yandı gavruldi o Hacı Hanım

7
İlhan'a söyleyin motori sürsün
Son bir kez daha halımı görsün
Benim nebalımı Goorsu versin
Yandı gavruldi o Hacı Hanım

Yöresi:
BAYBURT/Aydıntepe/Çayırköprü

Kaynak Kişi:
İmdat SANCAR

Derleyen:
Nihangül DAŞTAN

Notaya Alan:
Abdulkadir İDE

VURMAYIN EFENDİM GÜNAHTIR BENİ

Böy le bül sem su a y rı mı na gel mez di m

Ma mo nun oğ lu nu u düş man bil mez di m

et me yin e fen dim gü nah tır be ni

vur ma yın e fen dim gü nah tır be ni

2
Sekiz gorda vurdı findih deynege
Gan çırpındıhça keten köynege
Etmeyin efendim günahtır beni
Vurmayın efendim günahtır beni

3
Yunus alamadı izden boşandı
Yastuh bulamadı daşa yaslandı
Yağdı çize yağmur vucut islandı
Vurmayın efendim günahtır beni

4
Vağında'ynan Kestesi'nin arası
Dohuz yerden vurmuş gorda yarası
Yılıldı Yunus'un bütün binası
Vurmayın efendim günahtır beni

5
Ferhettin Seyfettin hayif alamaz
Yaram derindendir içten ganamaz
Ze le gıza diyin Mahmut yaramaz
Vurmayın efendim günahtır beni

Yöresi:
BAYBURT/Aydıntepe/Çayırköprü

Kaynak Kişi:
İmdat SANCAR

Derleyen:
Nihangül DAŞTAN

Notaya Alan:
Abdulkadir İDE

DEDE BEY

De de bey de di ğin Ni vin a lı mi

a lı nan gal du run be nim sa lı mi

2

Sabahtan galhtum da bir fincan gahve
Torun Münür'ünen giriştik harbe

3

Sabahtan gahvenin sadesi hoştur
Dedenin belinde dabanca boştur

4

Bir tel çekin İstanbul'da çarşıya
Çift ceneze yatar sudan garşıya

5

Yuhari Kızı'da Münise bacım
Cihana yayıldı bu benim acım

6

Bayanım bayanım sari bayanım
Dede Bey vuruldi nasıl dayanım

Yöresi:
BAYBURT/Aydıntepe/Çayırköprü

Kaynak Kişi:
İmdat SANCAR

Derleyen:
Nihangül DAŞTAN

Notaya Alan:
Abdulkadir İDE

HELMİ'Yİ VURDULAR

Pa ha rı min ba şı yon ma dır da şı
köy nek siz is mail iş le rin ba şı

2
Gurbetten geleni gırh gün olmadı
Teze tıraşımın yeri dolmadı
Teze tıraşımın yeri dolmadı
3
Hardın garıları halgolmuş bakar
Evimin önünden ince su ahar
Mermi girdi amma cigerim yahar

4
Helmi'yi vurdular attılar harğa
Başına gonanlar guşunan garga
Başına gonanlar guşunan garga
5
Gurbetten gelmişem elbisem teze
Yardım et behen e günahsız eze
Gelemem ganınan vallah size

